

A ZSIDÓ KÖZÖSSÉGEK FŐBB SZOCIÁLIS ÉS EGÉSZSÉGÜGYI VÍVMÁNYAI

[DOI 10.35402/kek.2021.2.2](https://doi.org/10.35402/kek.2021.2.2)

Absztrakt

A tanulmány célja, hogy bemutassa a zsidó közösségek által létrehozott szociális és egészségügyi intézményrendszer főbb elemeit, amelyek nemcsak a hittestvéreknek nyújtottak segítséget, hanem keresztény rászorulóknak számára is elérhetővé tették az ellátásukat. A pezsgő civil élet – ami a főként a két világháború közötti időszakokra tehető – sok embert mozgatót meg az ortodox és a neológ zsidóság körében egyaránt. A felebaráti szeretet, az egymásról való gondoskodás igénye különféle intézményeket hívott életre, melyek közül van olyan, ami a mai napig az alapításakor kitűzött célnak megfelelően végzi tevékenységét, ezzel szolgálva a zsidó közösséget.

Abstract

The aim of this study is to present the main elements of the social and healthcare system established by the Jewish, which has not only offered help for their co-religionists but also were available for Christians in need. The vibrant civil life, which mostly marked the era between the two world wars, motivated many people among the Orthodox and Neolog Jews as well. Their love of neighbour and their benevolence created several institutions, among that some carry on acting for the very same purposes when they were founded, serving the Jewish community.

Bevezetés és problémafelvetés

A magyar szociális gondoskodás és szociálpolitika története a mai napig sok feldolgozatlan témát tartogat a kutatók számára. A szociális munka történetének egyik kulcsmomentuma a Katolikus Karitás 1914-es megalakulása, de működése ekkor még nem érte el végleges formáját, csak 1930-ban került sor a szegénygondozás és a szeretetszolgálatok egyesítésére, melynek előfutára 1926-ban a P. Oslay Oswald nevéhez köthető Egri Norma

– szegénygondozói rendszer volt. Ez a két világháború közötti időszak tehát a keresztény és a zsidó hitközösségekben is termékeny időszak volt a szociális gondoskodás történetében, ennek ellenére a zsidó közösségek által létrehozott intézményrendszerrel kevesebb szó esik, holott tevékenységük jelentős, ellátotti körük kiterjedt volt. Tevékenységükkel nemcsak a zsidó közösségek számára alkottak maradandót, hanem a keresztény emberek számára is segítő kezet nyújtottak, kifejezve szolidaritásukat és nyitottságukat.

Az írásom célja, hogy egy átfogó képet kapjon az olvasó arról az időszakról, amely meghatározó része a hazai szociális és egészségügyi gondoskodás történetének. A dolgozat továbbá szeretné szemléltetni a zsidó közösségek által létrehozott segítői intézmények sokszínűségét – tevékenységi köreik változásával, történeti keretbe foglalva, ami hozzájárul a hiányzó mozaikok pótlásához a magyar szociális és egészségpolitika történetében.

Az első magyarországi Chevra Kadisát 1705-ben alapították Körmenten, melyet számos egyesület alapítása követett (Harsányi 2016). A civil és karitatív tevékenység végzése sok embert vonzott, a két világháború között létrejött 46 szociális kérdéssel foglalkozó zsidó egyesület 25-878 tagot számlált, melyből a legnagyobb tagsággal a Pesti Chevra Kadisa Izraelita Szentegylet rendelkezett 15.000 fővel. A Budai Chevra Kadisa, amit 1730-ban alapítottak, 1200 tagot, az Izraelita Szünidei Gyermektelep Egyesület 1183 főt, az Autonóm Orthodox Izraelita Chevra Kadisa 1089 támogatót tudhatott magának. A budapesti zsidó lakosság szám 1930-ban 204.371 fő volt, ami a főváros teljes népességének 20,3%-át jelentette (Flaskár-Nagy 2019).

A szám adatok alapján elmondható, hogy a zsidó közösségekben pezsgő civil élet alakult ki a két világháború közötti időszakban. A szolidáris közösségekben élés a judaizmus célja mindenkor, zsidók és nem zsidók egyaránt, globális mértékben (Háberman 2019). 1868-ban az egységes felekezet három részre szakadt, minden irányzat saját egyleteket, egyesületeket hozott létre. „Az egyesületalapítás intenzitása a zsidó felekezet minden irányzatában jelentős volt, mégis a neológ közösségek

egyesületalapítási kedve volt a legerősebb (Harsányi 2016:37).

Ortodox egyletek, intézmények

Az ortodox Szent Egylet, a Chevra Kadisa 1888-as alapítását követően számos szociális intézmény látott napvilágot, melyek gyökerei a 300-as évekig nyúlnak vissza (maoih.hu). A halottakról és családjaikról való gondoskodáson túl további közösséget támogató intézményeket is létrehozta a magyarországi ortodox zsidó közösségek, a köreikbe tartozó rászorulókat megsegítésére, betegek ellátására, valamint oktatási és nevelési feladatokat is elláttak, mellyel hozzájárultak a közösség megtartóképeségéhez is. Mai napig „...a zsidó közösségek legalapvetőbb és talán legfontosabb intézménye. Az elhunytal és gyászoló családdal való foglalkozáson túl a legfőbb jótékonyági szervezet is, amely a szegények, betegek segélyezését is hivatott ellátni” (maoih.hu).

Az ortodox egyletek közel fele „Talmud-Tóra egyesület volt, amelyek voltaképpen a Tóra tanulmányozására, a zsidó tudományok és erkölcsök ápolására jöttek létre” (Harsányi 2016:39). A tanulók megsegítésére hoztak létre számos szervezetet, jótékonyági esteket szerveztek, adománygyűjtéseket folytattak a tóra tanoncok számára. Számukra ösztöndíjakat hoztak létre, valamint ruha- és cipőadománnyal segítették a rászoruló diákokat. Több szervezet jött létre állasközvetítésre, hogy a szombattartó iparosok munkához juthassanak, továbbá jellemző volt a kedvezményes hitelek folyósítása a vállalkozások indításához. E tevékenységek nagyban szolgálták a közösség tagjainak szakmai előmenetelét, valamint anyagi gyarapodását.

További kiemelt területként megemlítenéd az egészségügyi ellátás és idősgondozás, melyek egyik fő célja a rituális élelemmel való ellátás volt. 1920-tól működött a Bíró Dániel Kórház 70 ágygal, amely az első ortodox kórház volt a világon, ami a közösség számára egy óriási előrelépésnek tekinthető. Az idős emberek számára több aggok házat hoztak létre, ahol a rituális ételmezés mellett a vallás gyakorlását is elősegítették (Flaskár-Nagy 2019). Ezáltal az ortodox közösség tagjai megfelelő ellátáshoz juthattak, betartva a vallási előírásokat.

A gyermekvédelem kiépülésének egyik megtestesítője az Első Budapesti Szeretési Komaegylet, valamint a Hanna Gyermekvédelmi Intézmény, amely szervezetek sokat tettek az árva és szegény

ortodox zsidó gyermekek érdekében. Biztosítottak számukra nevelőszülőket, adományokat, nyári táboroztatást és étkeztést. A szervezetek adományokból és programok szervezéséből tudták finanszírozni a gyermekek ellátását. Flaskár-Nagy Melinda további kiemelt területként jeleníti meg a szociális étkeztést is, amire nagy gondot fordítottak: a Budapesti Orthodox Népasztal Egyesület naponta 200-300 fő részére biztosított kóser étkeztést.

A szociális területen a nőegyletek tevékenysége az ortodox közösségekben is jelentős volt, ami az emancipáció terjedésének is köszönhető. „Az újszerűség nem elsősorban a vállalt feladatokban nyilvánult meg, és nem is az egylet alakításában, hanem abban, hogy nők alakítottak egyletet. Olyan zsidó nők, akik eddig családi keretek között fejtették ki aktivitásukat, ebben az irányban hatott a hagyomány, mely a nőket a családon belüli szerepvállalásra készítette” (Radnóti 2012:94). Ezek az egyletek tehát jelentős szerepet töltek be a közösség életében és hozzájárultak az ortodox zsidó nők társadalmi megbecsüléséhez.

Neológ civil szervezetek, kórházak

A neológ közösségek meghatározóbb szerepet töltek be a két világháború közötti időszak társadalmi életében, ez köszönhető a hitközségek számának és az egyesületekben, alapítványokban tevékenykedők jelentős számának.

A neológ diákokat segítő szervezetek szerepe kiemelkedő, erre a Numerus Clausus 1920-ban bevezetett rendelkezései miatt volt szükség. A törvény szerint a felsőoktatásban tanulók közül a zsidók számarányuknak megfelelő arányban vehettek csak részt az oktatásban. Ennek következtében sok zsidó származású fiatal külföldi egyetemeken kezdte meg tanulmányait, melynek fedezésére egyesületek, alapítványok jöttek létre. Az Egyenlőség hasábjain közzölt írásokban hívták fel a figyelmet az adakozásra, ahogy ez más célok érdekében is történt (Flaskár-Nagy 2019). A programok segítségével a zsidó származású fiatalok nemcsak diplomát szerezhettek külföldön, hanem a túlélésüket is sok esetben biztosította az emigráció.

Az egészségügyi ellátás, az idősgondozás és a fogyatékkal élők gondozása terén a neológ hitközségek a korszak meghatározó intézményrendszerét alakították ki. Üzemeltettek kórházakat, melyek közül kiemelkedő fontosságú a Poliklinika, valamint a Bródy Adél és Zsigmond Gyermekkórház

és a Weiss Alice Szülőotthon, továbbá a Bródy József és Fanny Tüdőbeteg gondozó Intézet is (egykor. hu). „Az emberbarát intézet neve Bródy Adél-kórház lett, a Városliget mellett, a zsidó kórház mögött épült föl és a zsidó hitközség felügyelete alatt áll, de valláskülönbség nélkül részesít jótéteményben” (Vasárnapi újság, 1897:322). Az intézmények tehát nemcsak a zsidó vallású pácienseket fogadták, hanem keresztény betegeket is elláttak, ezzel a főváros egyik jelentős intézményévé vált a kórház.

Ahogy az ortodox zsidóság, úgy a neológok is nagy hangsúlyt fektettek a gyermekvédelemre. A gyermekeket segítő intézmények közül kiemelkedő szereplő az Országos Izraelita Patronage Egyesület, az Izraelita Szünidei Gyermektelep és a Pesti Izraelita Hitközség Fiúárvaháza és Leányárvaháza.

A gyermekvédelemben kulcsszerepet kapott az üdültetés és a rászoruló gyermekek anyagi és vallási nevelésben való segítése. A fogyatékkal élők ellátása és az idős gondozás érdekében is több intézményt hívtak életre a hitközségek. Ahogy a kórházak esetében, úgy itt is alkalmazták a rászorultsági méltányosságot, valamint a Vakok Intézetében és a Siketnémák Országos Tanintézetében is helyet biztosítottak a nem zsidó rászorulóknak számára is (Flaskár-Nagy 2019). Az intézmény nyitottsága miatt a közösségen kívülről is lehetőséget kaphattak vakok és siketnémák a méltó életkörülményekre, a fejlődésre és a beilleszkedésre az állampolgárságban.

Ahogy az ortodox zsidók körében, úgy a neológok körében is alakultak nőegyletek és leányegyletek, melyek széles skálán mozgó tevékenységi kört láttak el. A legjelentősebb szervezet a Pesti Izraelita Nőegylet volt. Többnyire a belső pesti kerületekben tevékenykedtek, eredetileg az özvegyek, betegek, leányok és asszonyok támogatását tűzték ki célul, de később tevékenységi körük bővült, népkonyhát is üzemeltettek, valamint megalapították a Pesti Izraelita Nőegylet Leányárvaházát (Balázs 2013). Az egyletek munkája hiánypótló volt a belpesti rászorulóknak segítésében, a közösségi munka sok asszonyt és fiatal nőt mozgatott meg, 130 neológ és 137 ortodox egylet végzett segítő tevékenységet (Harsányi 2016).

A négy budapesti zsidó kórház múltja és jelene

A Szabolcs utcai komplexum

Az ország első zsidó kórházát Sátoraljaújhelyen hozta létre a Chevra Kadisa 1772-ben, majd II. József türelmi rendelete után, 1802-ben életre hívták a Szabolcs utcai Zsidó Kórház elődjét, a hitközség tagjainak adományából. A Pesti Izr. Hitközség Közkórházában már 1850-ben volt szemész orvos, a nőgyógyászati műtételnél pedig maga Semmelweis Ignác adott tanácsot (Strausz 1994). A megemelkedett esetszám miatt, valamint a telek hasznosítása miatt költözött az intézmény a Szabolcs utcába, amely telken létrejött a Bródy Zsigmond és Adél Gyermekkórház, amely az ország második gyermekkórháza volt, 1897-ben. A kórházak szomszéd-ságában jött létre 1910-ben Weisz Manfréd adományából a Weiss Alice Gyermekágyas Otthon, ahol ingyen látták el a terhes nőket, vallási hovatartozástól függetlenül. Az intézet meghaladta a kor szellemét, a terhes tanácsadás az országban először ebben az intézményben valósult meg. 1936-ig 20.000 nőt vizsgáltak meg (Strausz 1994).

Szintén a Szabolcs utcai tömb részét képezte a Kaszab Aladár és Józsa Rendelőintézet, ahol az ápoltak jelentős része keresztény volt, a harmincas években már 70.000 főt láttak el. Az intézmény, amelyet később Poliklinika néven említettek, az épületegyüttes járóbeteg-ellátó részlege volt.

A kórház egyesülésével egy tömb jött létre, ahol évente 10.000 beteg fordult meg. (Strausz 1994) „1920–1944 között a kórház Budapest egyik leg-rangosabb intézménye volt, a pesti polgárság és egyben a szegények ellátása vallás és felekezeti hovatartozás nélkül történt, írásos adat szerint a betegek mintegy fele nem izraelita hovatartozású volt” (Preda István weboldala).

Történeti szempontból fontos kiemelni Dr. Strausz Imre visszaemlékezései alapján az 1944. április eleji történéseket. Ekkor ugyanis az SS lefoglalta a kórházat, az intézménynek a Zsidó Tanács döntése alapján a Wesselényi utca 44. szám alatti épületbe kellett átköltöznie, ott kellett kialakítani egy szükségkórházat. Az intézmény hamar nemcsak kórházként, hanem menedékként is szolgált, zsúfoltságig telt emberekkel. A háború utolsó hónapjaiban nemcsak zsidó embereket, hanem katonákat is elláttak az orvosok. A Szabolcs utcai lepusztult épületbe 1945 májusában tértek vissza a dolgozók, amit 1948-ban államosítottak (Strausz

1994). 1954-től egyetemi rangot kapott, 1973-ban Orvostovábbképző Intézetévé vált, 1986-ban Orvostovábbképző Egyetemévé nevezték át, 2000-ben a Semmelweis Egyetem karaként működött. Ezt követően, 2001-ben az Országos Gyógyintézeti Központ nevet kapta, majd 2007-től az Állami Egészségügyi Központ tagjává vált (nepszava.hu 2016). Ebben az évben a kórházbezárási hullám hatására a jól felszerelt kórházra lakat került.

2013-tól az épület új funkciót kapott, amely hű korábbi hitvallásához, az elesettek és betegek gondozásához: jelenleg hajléktalanokat ellátó intézményként működik, a Budapesti Módszertani Szociális Központ kezelésében, ahol közel 100 fekvőbeteget tudnak egyszerre ellátni (valasz.hu 2013). Fekvő- és járóbeteg-gondozás is a rászorulóknak rendelkezésére áll, a nap 24 órájában (bmszki.hu). Ezzel hiánypótló tevékenységet lát el Budapesten, az utcán élők, kiszolgáltatott emberek számára nyújt az intézmény segítő kezét. Így az egykori Poliklinika továbbra is a rászoruló fővárosiak szolgálatában áll.

Az egykori kórházkomplexum nem minden épülete tölti be ma is a gyógyításra szánt szerepét. A Bródy-kórház főépületi részlegében, „a mintegy 37 ezer négyzetméteren, restaurátor-műhelyeket, kutatószobákat, műtermeket alakítottak ki, illetve itt kap helyet – szintén új intézményként – a Közép-Európai Művészettörténeti Kutatóintézet is. Az épületegyüttes körül egy, a nyitvatartási időben szabadon használható, 13 ezer négyzetméteres park is született” (ligetbudapest.hu). Ezáltal az épületegyüttes teljes kihasználása és felújítása megtörtént. Habár elhagyta a kórház a korábbi funkcióját, de továbbra is a közösség szolgálatában áll.

A Chevra Kadisa Szeretetkórháza

A Szeretetkórház 1919-ben jött létre. Évente 1500-1800 beteg ellátását tette lehetővé és ma is Közép-Európa egyetlen zsidó kórháza (szeretetkorhaz.hu). Az Amerikai úti tömbben kapott helyet az első világháború idején a Szeretetkórház, Chevra Kadisa Menedékháza és a Vakok Intézete.

Az épületegyüttes tagjai közül csak a menedékház került el az államosítást, 1952-ben a másik két intézmény állami tulajdonba került. A Szeretetház halálos betegek százainak könnyítette meg a szenvedését. A háború időszakában sebesülteket láttak el a felső emeleten, valamint gyógyítható betegek részére is nyújtottak szolgáltatást, az üzemeltetés fedezésére (zsido.com). Az Országos Idegsebészeti

Intézet a Szeretetkórház épületében működik jelenleg, amely „Magyarország vezető idegtudományi intézménye, de egyike a három legnagyobb európai idegsebészeti centrumnak. Sok agyi- és gerincbeteget, epilepsziás és stroke-on átesett ember számára egyet jelent a gyógyulás esélyével” (okiti.hu). Az épület a mai napig magán viseli a korábbi stílusjegyeit.

A MAZSIHISZ a rendszerváltás után, 1993-ban kapta vissza az Uzsoki Kórházról a Vakok Intézetének épületét, ahol jelenleg is magas szintű kórházi ellátáshoz jutnak elsődlegesen a holokauszt túlélő idős emberek, de vallási hovatartozástól függetlenül fogadnak betegeket. Jelenleg Közép-Európa egyetlen zsidó kórháza, amely a vallási szabályok betartásával biztosít élelmet a páciensek számára. Ezáltal az alapításkor meghatározott célját folytatja továbbra is az épület, a betegeknek, rászorulóknak nyújt segítséget, 378 ágyon végez ápolást és járóbetegek ellátását is biztosítja az intézmény. A kórház a geriátria területén felkészült személyzettel rendelkezik, akik az idős betegek számára megfelelő ellátást biztosítanak (szeretetkorhaz.hu).

A Szeretetkórház részt vett az Egyházi Kórházak Szövetségének létrehozásában, 2013-ban, amely a Betegápoló Irgalmasrend, a MRE Bethesda Gyermekkórháza, a MAZSIHISZ Szeretetkórház és a Budapesti Szent Ferenc Kórház képviselői között jött létre (bethesda.hu). Ezáltal az egyházak által fenntartott kórházak nagyobb érdekérvényesítő képességet tudnak felmutatni, melynek eredményeként tovább dolgozhatnak a betegek érdekében.

A budai kórházak aranykora és tragédiája

Budán két jelentős kórház jött létre az első világháborút követően: a Bíró Dániel Kórház 1920-ban, 1931-ben pedig a Budai Izraelita Szentegylet Gyógyintézete a Maros utcában, amelynek „Bel-, sebészet- és nőgyógyászati osztálya volt, és az évente felvett betegek száma mindkét intézményben meghaladta az ezret” (Strausz 1994:50). A Bíró Dániel elődje a Városmajor utcában 1853-ban létrehozott Gyógytestgyakorlati és vízgyógyintézetet, amit Braun Bernardo 1920-ban vásárolt meg és ajánlott fel az ortodox hitközösségnek. 1934-ben 70 ágy és 25 betegszoba állt a betegek rendelkezésére (Simon-tornyai-Scheiber 2014). „Az ortodox ellátórendszer fejlődésének egyik utolsó állomása volt a szeretetház kibővítése egy új pavilonnal a telek Alma utcai felén. 1937. január 10-én adták át a rendeltetésnek a kert felől kétemeletes, modern stílusú házat” (zsido.com).

Az intézmények történetének legszomorúbb napjai 1945 telén jöttek el. Kun András, egykori minorita szerzetes vezetésével január 12-én 84 embert mészároltak le a nyilas katonák a Maros utcában – betegeket, orvosokat és ápolókat egyaránt. Két napra rá a Bíró Dániel Kórházban folytatódott a tömeges kivégzés, ahol az udvaron és a kórház épületén belül közel 150 ember vesztette életét. Később a Bíró Dániel Kórház porig égett, helyén jelenleg lakóház áll, a Maros utcai kórház helyén pedig ma rendelőintézet működik.

Az Alma utcai szeretetház sem maradt ki a véres leszámolásból: 19-én 94 idős embert öltek meg válogatás nélkül, kegyetlenül (hegyvidek.hu). Az épületeken jelenleg emléktábla jelzi a mészárlásban elhunytak nevét. Az intézmény a mai napig az Orthodox Hitközség szeretetotthona, ahol több holokauszt túlélő is él (maoih.hu).

Összegzés

A zsidó gondoskodás, amely a két világháború között élte aranykorát, nemcsak felekezeti tagok számára nyújtott szolgáltatások összessége, hanem egy szerteágazó, fejlett intézményrendszer létrehozását is jelenti – kiemelkedő fontosságú a hazai szociális és egészségügyi szolgáltatás nyújtása területén. Az ortodox egyetek működése példaértékű volt, hiszen annak ellenére, hogy csak izraelita szegények számára biztosítottak ellátásokat, azt szervezetteren és a megfelelő szakmaiság mellett tették.

A neológ egyesületek számára fontos volt, hogy ne csak a zsidó rászorulókon segítsenek, hanem bizonyos százalékban más vallási felekezetekhez tartozókon is. Ezzel sok esetben kivívták a kormányzat és az osztálytársadalom elismerését. Az intézmények fenntartása minden időszakban nehéz volt, de az 1919-es kommün ideje alatt hatványozottan. Szintén az összes szervezet ekkor veszítette el vagyonát vagy lehetetlenné tették a működésüket. A talpra állás nehezen, de több esetben sikerült, magánadományok és amerikai segélyalapok segítségével. Az intézmények többsége történelmi jelentőségű, az egyesületek és alapítványok által üzemeltetett intézmények hatással voltak a szociálpolitika és egészségpolitika egészének fejlődésére.

A zsidó emberek segítőkészsége, a felebaráti szeretet ilyen mértékű jelenléte a civil szervezetek aranykorát tárja az olvasó elé. A több ezer egyesületi tag közös munkája példamutató, pénzügyi és természetbeni adományaikkal sokak számára reményt

jelentettek a mindennapokban, melynek segítségével egy szebb, élhetőbb jövő reményéhez segítették hozzá a rászorulókat.

A két világháború közötti időszakban tehát hazánk életében nemcsak a keresztény, hanem a zsidó közösségekben is pezsgő civil élet alakult ki, továbbá megnőtt az igény a szociális és egészségügyi szolgáltatások nyújtása és igénybevétele iránt. A szocializmus időszakában kevés civil egyesület maradt fent, számuk a rendszerváltást követően nőtt meg újra.

A másokról való gondoskodás egyidős az emberiséggel, a mikéntje és az intézményes megvalósulása közösségenként változik. A zsidók és a keresztények is ugyanazt az utat járják ma is, amit az első egyesületek, szeretetszolgálatok, intézmények létrejöttükor vallottak. Hilscher Rezső a témával kapcsolatban így fogalmaz: „Az emberiség legnagyobb problémája: a szociális béke megteremtésének kérdése” (Hilscher 1928:4).

Felhasznált szakirodalom

- Bethesda Gyermekkorház – Megalakult az Egyházi Kórházak Szövetsége <https://www.bethesda.hu/rolunk/hireink/megalakult-az-egyhazi-korhazak-szovetsege> Letöltés: 2021.01.20.
- Budapesti Módszertani és Szociális Központ és Intézményei: Szabolcs utcai részleg <https://www.bmszki.hu/hu/szabolcs-utcai-reszleg> Letöltés: 2021.01.20.
- Dr. Hilscher Rezső 1928 *Bevezetés a szociálpolitikába*. Budapest, MEKDSZ Szövetség-Kiadás.
- Dr. Preda István: A Szabolcs utcai kórház országos gyógyintézeti központ története <https://www.preda.hu/drpredaistvan/hu/cimlap/14-sample-data-articles/35-a-szabolcs-utcai-korhaz-orszagos-gyogyintezeti-koepont-toertene> Letöltés: 2021.01.20.
- Dr. Strausz Imre – „Egy zsidó kórház 1944-ben. Emlékezés-vázlat ötven év múltán.”, *Múlt és Jövő*, 1994, 4:48-60. http://www.multesjovo.hu/en/aitdownloadablefiles/download/aitfile/aitfile_id/1224/ Letöltés: 2021.02.24.
- Egykor – Pesti Zsidó Kórház <http://egykor.hu/budapest-xiii--kerulet/pesti-zsido-korhaz/3988> Letöltés: 2021.02.24.
- Flaskár-Nagy Melinda 2019 *A zsidó szociális gondoskodás története Budapesten a két világháború között*. Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Budapest.

- Hegyvidéki Önkormányzat – A nyilas gyilkosságok áldozataira emlékeztek <https://www.hegyvidek.hu/aktualis/hirek/nyilas-gyilkosságok> Letöltés: 2020.06.24.
- Herczeg Sándor: Hetvennégy éve történt a Maros utcai tömeggyilkosság. https://polipraktika.blog.hu/2019/01/10/hetvennegy_eve_tortent_a_maros_utcai_tomeggyilkosság Letöltés: 2021.02.24.
- Heti Válasz Online: Új élet kezdődik a Szabolcs utcai kórházban <http://valasz.hu/itthon/jovo-heten-nyithat-a-szabolcs-utcai-hajlektalandozo-kozpont-korhaza-59120> Letöltés: 2021.02.24.
- Katolikus Karitás – Történetünk <https://karitasz.hu/karitaszrol/tortenet> Letöltés: 2021.02.24.
- Liget Budapest: <https://ligetbudapest.hu/megujulo-varosliget/orszagos-muzeumi-restauralasi-es-raktarozasi-kozpont> Letöltés: 2021.02.24.
- MAOIH – Szeretetotthon http://www.maoih.hu/?page_id=89&lang=hu Letöltés: 2021.02.24.
- MAOIH – Orthodox Chevra Kadisa <http://www.maoih.hu/hu/orthodox-chevra-kadisa/> Letöltés: 2021. 02. 24.
- MAZSIHISZ Szeretetkórház – Intézményünk története: http://www.szeretetkorhaz.hu/Intezmenyunk_tortenete-p-hu.html Letöltés: 2021.02.24.
- Múzeumcafé: Izraelita gyermekkórház volt, amitől múzeumi központ a Szabolcs utcában <https://muzeumcafe.reblog.hu/izraelita-gyermekkorhaz-volt-ami-matol-muzeumi-kozpont-a-szabolc> Letöltés: 2021.02.24.
- Népszava: Lepukkant kórházépületek – Raktárnak jó lesz? https://nepszava.hu/1115313_lepukkant-korhazepuletek-raktarnak-jo-lesz Letöltés: 2021.02.24.
- Országos Klinikai Idegtudományi Intézet – Bemutatkozás https://okiti.hu/intezetunkrol/4_bemutatkozas.html Letöltés: 2021.02.24.
- Radnóti Ilona 2012 A pécsi izraelita jótékonyági nőegylet a dualizmus korában. In: *Weiszmayér és Fuchs. Fejezetek a baranyai zsidóság 18-20. századi történetéből.* Szerk. Hábel János, Pécs, 94-95.
- Simontornyai-Scheiber* Mária 2014 A budai Városmajor utcai Bíró Dániel Kórház története. *Orvostörténeti Közlemények*, 60 (1-4).
- Zsidó.com – A „Bíró Dániel” negyed évszázada – Az ortodox kórház történetéből 2. rész <https://zsido.com/a-biro-daniel-negyed-evszazada-az-ortodox-korhaz-tortenetebol-2-resz/> Letöltés: 2021. 02.13.